

Paavo Väyrynen: *On totuuden aika osa 1. Tosiasioita ja muistikuvia Urho Kekkosen Suomesta.* 362 s. *On totuuden aika osa 2. Tosiasioita ja muistikuvia Mauno Koiviston Suomesta.* 449 s. *On muutoksen aika osa 2. Tosiasioita ja haavekuvia tulevaisuuden Suomesta.* 262 s. WSOY 1993.

»Lähtökohtani on siis tämä: olen nuoresta iästäni huolimatta ylivoimaisesti kokenein presidenttiehdokas; minulla on erityisesti sellaista asiantuntemusta ja kokemusta, jota presidentinvirkkaa hoidettaessa tarvitaan – mutta samalla olen samalla myös 'ryvettynein', julkisuuskuvani on hyvin kehno. Ainoa mahdollisuuteni on, että saan suoran kosketuksen suomalaisiin. Tämä on yksi syy kirjoittaa kirjoja; ainakin ne tietävät, jotka lukevat.» (III, 15–6.) (Jatkossa viitataan kirjoihin ilmestymisjärjestyksen mukaan roomalaisilla numeroilla I, II ja III.)

Paavo Väyrynen näyttää ottavan tulevat presidentinvaalit tosissaan. Selvä esimerkki tästä on hänen kirjoittamansa kolmen kirjan sarja suomalaisesta politiikasta 1970-luvun vaihteesta nykypäivään. Kirjasarjaa voi tulkita Väyrysen suurena kertomuksena. Minkälaisen kertomuksen hän sitten lukijoilleen välittää? Kirjoja voi tietysti lukea ja tulkita monesta näkökulmasta. Seuraavassa yksi tulkinta, jonka kiinnostuksen kohteena on erityisesti kaksi asiaa: minkälaisen kuvan lukijalle Väyrynen haluaa välittää poliittisesta historiastaan ja hänen tapansa kuvata politiikkaa.

Väyrysen suuren kertomuksen pääosassa ja kertomuksen sankarina on hän itse. Suuren kertomuksen punaisena lankana on Väyrysen poliittinen ura, joka on edennyt kohden yhä tärkeämpiä ja haasteellisempia tehtäviä. Kirjat on kirjoitettu tuon poliittisen uran perspektiivissä. Urakertomuksen näkökulmasta Väyrysellä on ollut ystäviä ja avustajia, mutta ennen kaikkea vastustajia. Kirjoissa puhutaan ystäväistä ja auttajista vähemmän – Kekosta lukuunottamatta.

Vastustajat voi ryhmitellä kahteen kategoriaan. Useimmat vastustajat ovat henkilöitä, jotka toimivat Väyrysen mielestä väärin. Joko he tavoittelevat vääriä asioita tai sitten he vääristelevät Väyrysen toimia tai vehkeilevät hänen selkäänsä takana. Toinen vastustajien kategoria muodostuu Väyrysen vastustamista asioista.

Kekkosen ajasta Väyrynen kertoo lähes Isä-Poika-suhteena. Väyrysen suuri tehtävä Kekkosen luottamuksen lunastamisessa on Kekkosen intressien edistäminen Keskustapuolueen sisäisissä kamppailuissa. »Kun olin 1970-luvun alussa ainoa näkyvä nuori poliitikko keskustapuolueessa, jouduin kantamaan päävastuun puolueen uudistamisesta. Tämän vuoksi Kekkosen tuki kanavoitui ensisijassa minun kauttani. Vuosien varrella luottamus kasvoi ja nousin yhä vaativampiin ja yhä tuulisempiin tehtäviin. Tärkeintä olivat Kekkosen antamat neuvot ja ohjeet, tilaisuudet keskustella hänen kanssaan.» (I, 20–21.) »Kekkonen neuvoi ja auttoi minua kaikin tavoin» (I, 158.)

1970-luvulla Väyrysen päävastustajia olivat: Keskustapuolueen sisäinen tila ja Väyrysen puolueen uudistamisen »pitkän marssin» vastustajat. Vastustajat henkilöityivät Virolaiseen, Karjalaiseen, MTK:n Haavistoon ja heidän kannattajiinsa. Toinen päävastustaja oli »Sdp:n ylivaltaapyrkimykset», joiden ydin oli Väyrysen mielestä keskittävä koivistolainen talous- ja rakennepoliittikka ja Kalevi Sorsan mahtiasema politiikan areenalla (»Sorsa esiintyi maan mahtavimpana»). Kolmas päävastustaja oli jo tuolloin kielteisiä mielikuvia Väyrysestä välittävä asioita »vääristelevä julkisuus».

Koiviston kaudesta Väyrynen toteaa: »Elämäni Mauno Koiviston Suomessa ei ole ollut helppoa. ... »Meneillään oli jatkuva säälimätön taistelu. Suuri julkisuus oli minua ja meitä vastaan.» ... »Jouduin toimimaan kovassa puristuksessa.» ... »Jaksoin kuitenkin nousta siitä rotokosta, johon minut oli sysätty.» (II, 28.) 1980-luvulla päävastustajaksi muodostuu entistä selvemmin Väyrysen mielestä tosiasioita vääristelevä julkisuus. Väyrynen on kirjannut kirjaansa lukuisia esimerkkejä julkisuusteoisista, lehdistä ja toimittajista, jotka ovat hänen mielestään harrastaneet »julkisuuden terroritekoja». Sosialidemokraatit ovat edelleen Väyrysen yksi päävastustajista, erityisesti Sorsa ja Koivisto. Vihollisuus-suhde kulminoituu vuoden 1987 hallitusratkaisuun. Tämän jälkeen Väyrysen kaikkein eniten vastustama asia kirjassa on Harri Holkeri ja hänen hallituksensa, jonka virheet huipentuivat »vahvan markan» politiikkaan.

Nykyisyyttä Väyrynen määrittelee vaatimuksella »on muutoksen aika». Ketkä sitten Väyrysen havittelemaa muutosta vastustavat tai ovat sen tiellä? Vääristelevän julkisuuden ohella päävastustajia ovat nykyisen taloudellisen katastrofin aiheuttajat »vahvan markan» politiikan toteuttajat, ennen kaikkea Koivisto, Sorsa, Holkeri ja heidän taustavoimansa. Mutta vastustajia löytyy lähempääkin: Aho joka toimii Koiviston isäntärenkinä, ne oman puolueen sisäpiiristä, jotka ujuttavat julkisuuteen sisäpiirin luottamuksellisia keskusteluja vääristelevässä muodossa.

Väyrysellä on nyt edessään hänen poliittisen uransa yksi tärkeimmistä kamppailuista, tulevat presidentinvaalit. Kirjasarjasta saa sen vaikutelman, että Väyrynen on valmis presidenttikamppailuun vahvempana ja päättäväisempänä kuin ehkä koskaan aikaisemmin. Väyrysen esiintuoma vahvuus näyttää koostuvan useista tekijöistä. A) siinä on kyse Väyrysen sisäisestä vahvuudesta, karaistumisesta ja kypsymisestä. B) Väyrynen katsoo olleensa viime vuosien talouspoliittisissa linjauksissaan enemmän oikeassa kuin useimmat muut poliittiset johtajat. Hän haluaa pitää ovea auki sille mahdollisuudelle, että taloudellinen tilanne jatkuu huonona jolloin talouspoliittisilla linjauksilla voi olla tärkeä merkitys presidentinvaaleissa. Äänestäjät voivat kenties haluta pikemminkin poliittista johtajaa, joka väittää kykenevänsä tekemään lamalle jotakin, kuin perinteistä ulkopoliittikasta huolehtivaa instituutiota. C) Väyrynen ilmoittaa olevansa valmis taistelemaan, eikä hänellä toisaalta näytä olevan mitään illuusioita tuon taistelun luonteesta. Seu-

raavassa muutama Väyrysen oma luonnehdinta näistä.

A) »Olin jälleen kerran tilanteessa, jossa oli purtava hammasta ja taisteltava. Päätin näyttää niille.» (II, 311.) »Keväällä 1989 syntyi samanlainen tilanne kuin vuonna 1974.» ... »Jouduin pohtimaan myös omaa elämääni ja työtäni.» ... »Olisiko minun vaihdettava uraa» ... »Jälleen kerran päädyin siihen, että minun elämäntehtäväni on toimia yhteiskunnallisissa luottamustehtävissä. Tämä tie oli minut valinnut, tämä tie oli minun.» (II, 369.)

B) »Suomen nykyisen laman syvyys johtuu kaikessa oleellisessa Holkerin hallituksen talouspolitiikan pahoista virheistä» (II, 16). »Holkerin hallitus epäonnistui perusteellisesti. Pahinta oli se, että hallitus raunioitti Suomen talouden.» (II, 22.) Suomen talouden »raunioittaneen» talouspolitiikan tausta-arkkitehtina Väyrynen pitää Koivistoa, Sorsaa, Sdp:n ylivaltaa ja Holkeria. »Nyt kritiikini kärki kohdistuu siihen 'vahvan markan' ja 'hallitun rakennemuutoksen' talouspolitiikkaan, jolla Harri Holkerin hallitus tuhosi Suomen talouden. Tämän talouspolitiikan taustavoima ja takuumies oli presidentti Mauno Koivisto.» (III, 19.) Väyrynen esittää itsensä vaihtoehdoksi, jopa omissa puolueessaan. »Talouspolitiikassa Ahon hallitus oli erimielinen. Pääministeri Aho ja valtiovarainministeri Viinanen toteuttivat linjaa, jota en kaikin osin hyväksynyt. En ollut ainoa toisinajattelija.» (III, 152.)

C) Poliittikka on Väyrysen mielestä väistämättä valtaistutelu. »Valtataistelu ja peli kuuluvat väistämättä yhteisten asioiden hoitamiseen eli politiikkaan; ne ovat sen välineitä. Poliittisen moraalin taso mitataan sillä, kuinka tehokkaasti näitä välineitä käytetään omien ihanteiden ja tavoitteiden toteuttamiseen. Toinen moraalin mitta on käytettävien menettelytapojen puhtaus.» »Järjestelmän pelisäännöillä käydään kilpailua vaikutusvallasta eli siitä, mitkä ihanteet ja tavoitteet käytännössä toteutuvat.» (II, 14.) Poliittinen valtataistelu ei ole kuitenkaan mitä tahansa »peliä». »Ymmärsin vihdoinkin, että politiikassakin pätevät viidakon lait. Jos muut kokevat, että olet heikko, he käyvät kimppuusi. Ainakin petoeläimet iskevät. Jos näytät riittävän heikolta, joudut haaskalintujen saaliiksi. Ymmärsin, että on vain kaksi mahdollisuutta: luopua kokonaan tai taistella itselleen vahva asema. Ryhdistydyin ja päätin taistella.» (II, 72.)

Väyrysellä kuten usein muidenkin poliitikkojen kirjoittamissa kirjoissa politiikka on paljolti operointia henkilöiden, toisten poliitikoiden kesken. Puolueiden jäseniä, kannattajia tai kansalaisia ei kirjoissa juuri esiinny, korkeintaan kaikuna taustalla (esimerkiksi vaalitulosien kirjaamisena). Poliittikka esitetään henkilöityneenä. Henkilöityneessä politiikassa aatteelliset-taloudellisetkin intressit esitetään välineellisesti: ne ovat välineitä mm. haajottaessa hallituksia.

Henkilöitymisellä on merkitystä mm. ystävien ja vihollisten määrittelyssä. Ystäviä ovat pikemminkin jotkut henkilöt kuin linjat. Vihollisuus ruumiillistuu niinkään henkilöihin kuten esimerkiksi »Sdp:n ylivalta» Kalevi Sorsaan. Tällöin »valtataistelu ja peli» eivät useinkaan ole kilpailua ja kamppailua yleisön edessä, Max Webe-

rin luonnehdintaa käyttäksämme, vaan pikemminkin 'salaliittolaispolitiikkaa'. Esimerkkejä tällaisesta politiikasta löytyy Väyrysen kirjoista useita. Mm. kuvatessaan päiväraha- ja jalasmökki-tapausta hän toteaa: »Arvelin heti, että juttu on pantu liikkeelle Lapista (oman puolueen piiristä – KP). Vaalit lähestyivät, kilpailu oli kova. Leimaamalla minut julkisuudessa helsinkiläiseksi ja moraalittomaksi oman edun onkijaksi voitaisiin – kuten Kekkonen kirjoitti minulle kesäkuussa 1977 – kovertaa minun kannatustani Lapissa.» (II, 48.)

Kuka on Väyrysen pahin vastustaja tulevissa presidentinvaaleissa? Väyrysen pahin vastustaja näyttäisi olevan julkisuudessa harjoitettava mielikuvapolitiikka. Ehdokasvastustajistaan Väyrynen noteeraa vain Martti Ahtisaaren. Ahtisaari on Väyrysen mielestä tuon mielikuvapolitiikan tuote ja katteeton sankari (III, 17). Hän itse ja hänen perheensä on julkisuudessa mielikuvapolitiikan vääristelevien terrori-iskujen uhri. »Teenpä tai sanonpa mitä tahansa, joudun olemaan jatkuvasti valheellisen ja ilkeän julkisuuden kohteena» (I, 8, 14). Vääristelevän mielipidepolitiikan subjekteja ovat julkisuudessa tärkeimmät tiedotusvälineet, »Helsingin herrojen» tiedotusmonopolit etunenässä. »Olin turhaan yrittänyt saada ajatuksille ja tavoitteille julkisuutta helsinkiläisissä tiedotusvälineissä. Tällä tiellä oli turha edetä.» (II, 321.) Mielikuvapolitiikka ja kielteinen vääristelevä julkisuus ovat Väyrysen pahimpia vihollisia. Tuskin tulkitsen Paavo Väyrysen trilogiaa kovinkaan väärin, jos väitän hänen suurimpana toiveenaan olevan hänen edellisistä presidentinvaaleista käyttämänsä otsikko (II s. 327): »Minua pilkanneet joutuivat häpeään».

Väyrysen tulkinta mielikuvapolitiikasta on liian yksiviivainen. Omaa kielteistä julkisuuskuvaansa hän selittää seuraavasti: »Kun minulla on kokemusta yhteisten asioidemme hoitamisesta, olen myös 'ryvettynyt'» (III, 15). Mitä »ryvettyminen» oikeastaan tarkoittaa ja mistä »ryvettyminen» johtuu jäävät epäselviksi. Tuskin »ryvettyminen» julkisuuskuvaan kielteisyytenä johtuu pelkästään tai edes pääasiallisesti poliittisesta kokemuksesta ja sen pituudesta. Syyt piillevät syvemmällä. Poliitiikan muodoissa on tapahtumassa muutoksia, joiden yhteydessä entiset muodot joutuvat väistämättä kritiikin kohteiksi. Johtajuudelta ja poliitikoilta odotetaan entistä enemmän henkilökohtaista sitoutumista ja henkilökohtaisen vastuun kantamista ja näiden edellyttämää uutta julkisuutta. Väyrynen on kirjoissaan useissa yhteyksissä myös huolestunut kielteisen julkisuuskuvaansa vaikutuksista keskustapuolueelle. Mutta vaikutussuhde kulkee myös toiseen suuntaan: mielikuvat keskustapuolueesta ja sen ideologiasta vaikuttavat myös Väyryseen kohdistuviin ennakkokäsityksiin. Puolueen urbaanin kaupunkikulttuurin vastaisuus, arvokonservatismi, maatalouden saama tuki, maalaisliitto-keskustan keskeinen rooli Kekkonen kauden Suomessa ja tuon kauden tapa tehdä ulko- ja sisäpolitiikkaa eivät voi olla heijastumatta Väyrysen julkisuuskuvaan.

Presidentin asema on myös Suomessa ristiriitaisessa tilanteessa. Suora kansanvaali taloudellisen laman ja ylei-

sen epävarmuuden oloissa vahvistaa tilanteen ristiriitaisuutta. Ristiriitaisuus syntyy presidenttiyteen kohdistuvista kahdenlaisista odotuksista. Presidentti on osa perustuslaillista poliittista järjestelmää. Hänellä on perinteen pohjalta varsin vakiintunut asema ja rooli parlamentaarissa poliittisessa järjestelmässä. Presidentiltä odotetaan tässä suhteessa varsin yleisesti parlamentaarista otetta. Näiden odotusten mukaan Suomeen valittaisiin ilmeisesti parlamentaarinen presidentti. Toisaalta on olemassa odotuksia sen suhteen, että presidentin pitäisi olla poliittinen johtaja, kenties myös kansanjohtaja. Taloudellisen laman pitkittyessä äänestäjät voivat odottaa uudelta presidentiltä jonkinlaista uutta aloitteellisuutta laman suhteen.

Käsitykseni mukaan nämä ristiriitaiset odotukset ovat myös Väyrysen presidenttikamppailun dilemma. Mieli-pidemittausten suosikin Ahtisaaren voittaminen ei ilmeisesti onnistu kamppailtaessa pelkästään 'perinteisellä areenalla', jolloin valittaisiin parlamentaarista presidenttiä. Väyrysen kannatuksen kasvattamisen mahdollisuudet piillevät talouden katastrofissa ja äänestäjien kiinnostuksen kohdistumisessa tälle 'areenalle'. Väyrysen kirjat viittaavat siihen, että hän on itseasiassa jo lähtenyt presidentinvaalikamppailussaan tälle tielle. Mutta kuinka pitkälle hän voi mennä esimerkiksi kärjistämättä tilannetta omassa puolueessaan liian pitkälle?

KYÖSTI PEKONEN